

УДК 159.9.072.5

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-24>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧАСНИКІВ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ

Яценко Тамара Семенівна,

академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри практичної психології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ORCID ID: 0000-0002-1996-661X

Проблема пралогічного мислення порушується нами в останнє п'ятиріччя. Спонукою до цього послужила візуалізація суб'єктом власної психіки, як передумова участі у психокорекційній роботі, зорієнтованій на глибинне її пізнання.

Провідним методом є «Активне соціально-психологічне пізнання» (АСПП). Дослідження пралогічного мислення можливе лише за умов візуалізації психіки. Багаторічна практика груп АСПП доводить, що цілісність пізнання психіки («свідоме / несвідоме») є неможливою поза її візуалізацією. Пояснення криється у відкритій нами підструктурі психіки «Зверх-Ід», мовою якої є опредметненість психіки.

Зміст статті доводить факт сутнісного значення, у процесі АСПП, тематичної візуалізації респондентом власної психіки, як і її аналіз за умов діалогічної взаємодії в системі «Психолог ↔ Респондент».

Ведення психологом діалогу з опорою на тематичну візуалізацію психіки є значущим для виявлення особистісних проблем респондента й окреслення шляхів їх розв'язання. В останньому велику роль відіграє розвиток пралогічного мислення, яке актуалізується за умов опредметнення психіки, з наступним аналітико-діалогічним його аналізом, який спирається на механізм партиципації.

Зміст статті зорієнтований на просвітницький внесок у фахову підготовку практичних психологів, завдяки проходженню ними груп АСПП.

Ключові слова: активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), глибинне пізнання, «Зверх-Ід», механізм партиципації, пралогічне мислення.

Yatsenko Tamara. Actualization of pralogical thinking in in-depth cognition participants

We have been addressing the issue of pralogical thinking for the last five years. This approach was motivated by the subject's visualization of their own psyche as a prerequisite for participation in psychocorrective work aimed at in-depth cognition of the psyche.

The main method is "Active Social-Psychological Cognition" (ASPC). The study of pralogical thinking is possible only under the conditions of the psyche visualization. The long-term practice of ASPC groups proves that the integrity of the cognition of the psyche ("conscious / unconscious") is impossible without its visualization. It is explained by the "Super-Id" substructure of the psyche that we have discovered, which is expressed in the objectification of the psyche.

The content of the article proves the essential importance of the thematic visualization by the respondent of his own psyche in the ASPC process, as well as its analysis under the conditions of dialogue interaction in the "Psychologist ↔ Respondent" system.

It is important that the psychologist leads the dialogue based on the thematic visualization of the psyche to identify the respondent's personal problems and outline methods to solve them. The latter is for large extent is stipulated by the development of pralogical thinking, which is actualized under the conditions of the psyche objectification followed by its analytical and dialogue analysis, based on the participation mechanism.

The content of the article is focused on the educational contribution to the professional training of practical psychologists due to their participation in ASPC groups.

Key words: active socio-psychological cognition (ASPC), in-depth cognition, "Super-Id", participation mechanism, pralogical thinking.

Вступ

Диференціювання феномену психічного на свідоме та несвідоме не передбачає порушення цілісності його функціонування. Передусім ідеться про взаємозв'язок сфер свідомого та несвідомого, що має як онтогенетичну, так і філогенетичну заданість.

Якщо онтогенез переважно перебуває в полі зору академічної психології, то філогенез є менш вивченим у психології як такий, що потребує глибинних досліджень, які здійснюються нами у процесі «Активного соціально-психологічного пізнання» (далі – АСПП) [4]. Пралогічне мислення привернуло увагу лише завдяки використанню у групах АСПП тематично-візуалізованої самопрезентації учасниками процесу глибинного пізнання психіки за визначених умов, як-от: безоцінність суджень, орієнтованість на ситуацію «тут і зараз», опредметненість психіки учасників АСПП тематичними психомалюнками тощо. Щоб аналітично підійти до несвідомих надбань психіки, особливо в їхній архаїчності, важливо звернути увагу на психологічний формат спадку людства, який відзначається колективними уявленнями та непідкореністю «принципу реальності» [5].

Останнє зумовило наш інтерес до психіки первісних людей, що було предметом дослідження Л. Леві-Брюля [10], який підкреслив, що будь-який предмет (об'єкт) у первісних людей несе містичне навантаження. Вказана особливість сприйняття первісними людьми опредметненого світу перебуває під впливом попереднього етапу розвитку людства, у якому пріоритетними були не індивідуальні, а колективні уявлення. Зокрема, Л. Леві-Брюль пише: «Первісні люди дивляться тими ж очима, що і ми, але сприймають вони не тією ж свідомістю, що і ми» [10, с. 73]. Мислення первісних у своїй основі містичне, що означає наявність відступів від реальності, які зумовлені більше колективністю, а не індивідуалізованістю уявлень. У сучасної людини мислення перестало бути містичним, особливо у сприйнятті більшості предметів. Л. Леві-Брюль стверджує, що «немає нічого такого, що сприймалось би однаково ними і нами» [Там само]. У первісних сприйняття предметів зберігає полісинтетичність (багатозначність), яка стосується не лише об'єктів, а і їх символів. Останнє враховується нами під час розроблення та реалізації методу «Активного соціально-психологічного пізнання» психіки людини.

Методи та дослідження

Метод АСПП є провідним у дослідженні заявленої у статті проблеми. Започаткований він більш як сорок років тому, хоча й уточнювався багато разів, залежно від розвитку психодинамічної методології пізнання психіки в її цілісності [2–5]. Розвиток методу відбувався в аспекті все більшої адаптивності його інструментарію до пізнання психіки в її цілісності. Першопочатково метод мав орієнтованість на підготовку майбутніх педагогів до спілкування з учнями¹. Подальший його розвиток набув орієнтованості на цілісність психіки, з формуванням професійного нахилу на підготовку майбутніх психологів, що зберігається і дотепер. Останнє засвідчує рекомендація Міністерства освіти і науки України для використання методу АСПП у вищівській підготовці психологів [1]. Метод АСПП був основою для емпіричної частини досліджень у докторських дисертаціях О. Максименко, В. Сафіна.

«Активне соціально-психологічне пізнання» має потенціал як забезпечення діагностико-корекційних функцій психіки, так і наукового пізнання в її цілісності («свідоме / несвідоме»), за умов спонтанної поведінки суб'єкта. Останнім часом нам вдалося відкрити важливу підструктуру психіки – це «Зверх-Ід», яка вказує на доісторичність розвитку психіки людства в доедіпальній період, який залишився поза увагою З. Фрейда. Це є зрозумілим за його вербалізації дослідного матеріалу: спонтанність вільних висловлювань пацієнтів. Фрейдівський підхід відзначається центрованістю уваги на чинниках, породжених «Табу на інцест». Окрім сказаного, є ще одна причина ігнорування З. Фрейдом доедіпального періоду розвитку людства (який ми означили як «Зверх-Ід»), а саме: специфіка психоаналітичних досліджень була вербалізація суб'єктом спонтанної поведінки (вільні асоціації). Відомо, що особа лежить на кушетці та проговорює все те, що «спадає їй на думку». Отже, можна з упевненістю сказати, що етап розвитку психіки людства, який не був підкорений «принципу реальності», зали-

¹ Активне соціально-психологічне навчання в підготовці педагогів. Грозний : Видавництво Чечено-Інгушського державного університету, 1985. 87 с.

шився без уваги в ортодоксальному психоаналізі. У позавербальний аспект психіки людини око дослідника З. Фрейда не сягало.

Психоаналітичний підхід, у вищеокреслених абрисах досліджень, З. Фрейда не працює у груповому методі АСПП. На заняттях АСПП можуть бути присутніми лише ті люди, які перебувають у рамках психічного здоров'я. На заняття вони приходять із самостійно виконаним завданням: тематично адаптивними психомалюнками, що презентують психіку протагоніста [7; 8]. Зазвичай усі респонденти справляються із завданням (обирають актуальну для себе психологічну тематику малюнків і самостійно розташовують їх у належному порядку відповідно до їхньої змістової значущості).

За такої самостійної художньої підготовки до занять у групі АСПП психолог здійснює психоаналіз у діалогічній співпраці з респондентом із використанням психомалюнків (див. «Додаток до статті»). Основна частина викладу матеріалу статті не оминає наш інтерес до первісних людей, що існували ще в доедіпальний період (тобто до їхніх колективних уявлень). Ми також відкрили ефективність сеансів глибинного пізнання психіки у груповій формі його реалізації (у малій чи великій групі). Відповідь на це питання важливо шукати у психіці сучасних людей, крізь призму їхніх колективних уявлень, які дають змогу проводити АСПП у великих групах. Колективність – це один із важливих архаїчних спадків людства, який сприяє успішності групової роботи [5].

Отже, ми уточнили, що метод АСПП реалізується в малих або ж у великих групах, з обов'язковою тематичною візуалізацією психіки кожним з учасників. Саме візуалізована самопрезентація створює платформу для об'єктивності пізнання психіки в діалогічній взаємодії «Психолог ↔ Респондент» [9; 11]. Психіка первісних людей, як доказують дослідження Л. Леві-Брюля, є невід'ємною від колективних уявлень. Нам видається, що саме ця особливість психіки є передумовою того, що ми дотепер ведем заняття АСПП не індивідуально, а лише у групах, спираючись на притаманну психіці людини колективність уявлень. Сторіччями будь-яке явище було лише частиною цілого. Водночас робота з «комплексом тематичних психомалюнків» особи сприяє їй в індивідуалізації. У групах АСПП тематичні малюнки відзначаються орієнтованістю на презентацію смислової об'єктивності психіки людини в неповторності її суб'єктивності.

Історичні передумови результативності корекційних груп АСПП. Зародження об'єктивності в первісних людей було зумовлено їхніми практичними інтересами. Як стверджує Л. Леві-Брюль, виразність цього процесу посилювалась необхідністю виживання людей у складних умовах. Важливо взяти до уваги той факт, що в первісних людей намальовані об'єкти (їх зображення) набували природної значущості («Альтер-Его»), яка виражає «високість» символу реальності людського існування. З огляду на це асоціації первісних людей є основою ідолопоклонства. Зображення може ототожнюватись з оригіналом не лише через володіння відповідними його якостями, а й завдяки уяві про його функції. Дотепер це спостерігається в дітей, прикладом може бути істинна переконаність у тому, що «лялька жива». Нещодавно одна з учасниць групи АСПП розповіла, як мати їй завдала незабутньої травми на все життя тим, що без її відома подарувала її улюблену ляльку сусідській дівчинці. Це викликало в ній не лише обурення, але й почуття меншовартості, знецінення, відчуття бездоленості, нікчемності (безсилля), якого дотепер вона не може позбутися.

Л. Леві-Брюль зазначав: «Якщо зображення сприймаються первісними людьми інакше, порівняно з тим, як ми їх розуміємо, – то «вони по-іншому сприймають і сам їх оригінал» [10, с. 88]. Звідси висновок: цінним є не стільки відображення, скільки оригінал, який криється за цим зображенням. Якщо предмети живі, то такими якостями, у сприйнятті первісних людей, володіє і зображення. Інакше кажучи, наповнення змістом зображень є залежним від оригіналу, що спостерігається й у студентів – майбутніх психологів, у процесі психоаналізу їхніх тематичних психомалюнків.

Крізь призму групового процесу АСПП стають зрозумілими відступи від реальності в тематичних психомалюнках (див. рис. 1). Виявленню вказаних відступів від реальності сприяє спонтанність поведінки учасників АСПП, як і обов'язковість тематичної візуалізації власної психіки у психомалюнках. У групах АСПП знімається необхідність в «утриманні» просоціального обличчя².

Вищевказана особливість методу є цінною, адже опредметнення було характерним для людства ще з давніх-давен, тобто в первісних людей. Як доводить робота у групах АСПП із психомалюнками, у цьому є спільність їх із містичною навантаженістю, що виявляється шляхом відступів від реальності. Зокрема, тінь уважалась (у первісних) тим самим, що і душа, як не дивно, вказане зберігається в людей дотепер [6]. Феномен тині у психомалюнках сучасних людей (майбутніх психологів) спостерігається дотепер. Тінь і відображення об'єкта прирівнюються одне до одного, а нерідко вона має пріоритет над «оригіналом».

Привид у первісних людей не мав тині, бо він уже вважався реальністю. Усе, що дикун бачить уві сні, як зазначає Л. Леві-Брюль, для нього є справжнім, тобто рівнозначним тому, що є наяву. Це походить ще із часів, коли первісні люди не розрізняли реальне відображення від уявного, для них обидва реальні. Зауважимо, що саме цей ефект спостерігається і в зображеннях, які є важливими під час трактування малюнкової візуалізації психіки сучасної людини [7; 8]. Останнє доводить колективність архаїзмів, за індивідуалізованості тематики психомалюнків-самопрезентантів у процесі АСПП (див. рис. 2–5).

Для прагматичного мислення³ характерний факт урівнювання об'єктивних і суб'єктивних аспектів психіки, завдяки чому вони набувають рівнозначності (зокрема: тінь і фігура). Почасти тінь є сильнішою за фігуру («оригінал») (рис. 2, 3), відображення у дзеркалі (рис. 4) чи то під землею (рис. 5). Як видно з наведених ілюстрацій психіки сучасними студентами-психологами, для прагматичного мислення не є дієвим критерій реальності. У групах АСПП завдання ведучого – допомогти респонденту відокремити реальність від ілюзій. Останнє потребує не лише аналізу тематичних малюнків, а і процесу діалогічної взаємодії з респондентом [9; 11]. Вказане сприяє об'єктивуванню індивідуалізованих смислів психомалюнків для кожного учасника групи АСПП.

У первісних людей відсутні відмінність і контраст між реальним та ілюзорним, що виявляється (та виражається) у тематичних психомалюнках сучасних людей (майбутніх психологів). Об'єктивна реальність почасти перемішана або й підкорена ілюзорним аспектам психомалюнку, що потребує уваги до пізнання суб'єктивних особливостей психіки через відступи від реальності. Сказане індивідуалізується тематично-малюнковим матеріалом у кожної людини.

Наприклад, для індіанця сновидіння не є нижчою формою сприйняття, а навпаки – уважається вищою формою, бо там (у сновидінні) реалізується бажане: свобода активності, омріяність досягнення цілей у бажаних подіях тощо. Наша понад як сорокарічна практика АСПП, з незмінним використанням малюнково-тематичної самопрезентації, дає підстави для висновку, що сучасна людина не попрощалась з архаїзмами, які зумовлюють багатозначність сприйняття. Останнє можна знівелювати за умов використання тематичного психомалюнку з наступним його аналізом (див. «Додаток»).

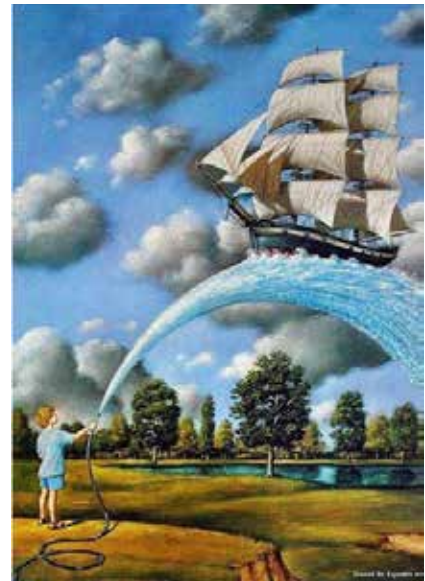

Рис. 1. Мої бажання, мої можливості

² Це пояснюється введенням групових принципів: безоцінності суджень, концентрації на «тут і зараз», відсутності критики, зауважень, покарань, звернення один до одного «на ім'я» і на «ти» тощо. Такого типу принципи були введені ще в річчя прогуманістичного напрямку досліджень психіки (К. Роджерс, А. Маслоу).

³ Прагматичне мислення є поза суперечностями, воно базується на феномені партиципації (тобто співпричетності речей).

Рис. 2. Моя істинність у тіні

Рис. 3. Як я бачу себе (лев)

Рис. 4. Моє минуле

Рис. 5. Спілкування з дідусем

Психомалюнок в АСПП використовується як форма самопрезентації його учасників. Проходження груп АСПП відкриває перспективи адекватного самопізнання особою власної психіки через активізацію механізму партиципації (співпричетності). Вказаний механізм закладено у психіці ще із часів домовного періоду розвитку людства, коли принцип реальності ігнорувалася. Об'єктивування інформації здійснювалось через співпричетність предметів (тобто через механізм партиципації). Вказаний механізм емпірично підтверджується семантичною полізначністю тематичних психомалюнків за наявності взаємозв'язку в їх упорядкуванні особою, згідно зі значущістю. Зокрема, використання багатьма людьми того самого психомалюнка (у різних поєднаннях з іншими малюнками) засвідчує індивідуалізацію змісту психіки конкретної людини. Сказане вище аргументує відмінність психодинамічного підходу в її цілісності («свідоме / несвідоме») до розуміння психіки від академічного його трактування.

Зокрема, для академічної психології критерієм об'єктивності є факт, що те саме явище сприймається всіма однаково. Для прагматичного мислення важливим є механізм партиципації, тому зміст психіки передається та прочитується в АСПП співпричетністю об'єктів (психомалюнків) чи явищ. Стає зрозумілим, що в домовний період розвитку людства партиципація була провідним чинником, який сприяв передачі інформації. І, як показує практика АСПП, цей механізм є «невмирущим» і набуває дієвості (оживає) у процесі малюнкової самопрезентації учасників груп АСПП. Людина візуалізовано (через психомалюнок) презентує власну психіку ще до зустрічі із психологом. Водночас рука людини спроможна бездоганно визначити

послідовність психоаналітичного розгляду психомалюнків. Інакше кажучи, респондент презентує у групі АСПП набір власних тематичних психомалюнків під впливом партиципації. Усі без винятку учасники АСПП із цим завданням справляються бездоганно. Отже, до зустрічі із психологом респондент презентує себе в тематичних малюнках, проте їхнє смислове навантаження він пізнає лише у процесі діалогічної взаємодії із психологом (у системі «П ↔ Р»). Кількісність психомалюнків сприяє виявленню неусвідомлюваних тенденцій психіки, які можуть протистояти свідомим намірам.

Пізнання пралогічного мислення доводить провідну роль колективних уявлень. Останнє відкрило перспективи психоаналізу особистісних проблем суб'єкта у групах АСПП з опорою на його власне «тематично-малюнкове» опредметнення психіки. Сеанс діалогічного психоаналізу, за умов візуалізовано-тематичної самопрезентації учасників АСПП, є довготривалим – від шести до семи годин, у діалогічній взаємодії⁴. Процес АСПП актуалізує у присутніх у залі аналітично-індивідуалізовану роботу над собою, завдяки ілюстраціям психомалюнків та діалогічній взаємодії психолога з респондентом. Вищесказане є свідченням того, що пралогічне мислення відзначається колективністю, що й побуджує мотивацію присутніх в аудиторії до участі в сеансі психоаналізу.

Наголосимо, що це можливо лише за умов тематичної візуалізації психіки протагоністом. Останнє доводить, що особливістю мови пралогічного мислення є механізм партиципації (співпричетність речей), тоді як мовою логічного мислення є слово. У груповому сеансі АСПП поєднується пралогічне мислення (візуалізація психіки) та логічне мислення, яке реалізується в діалозі в системі «Психолог ↔ Респондент».

Слово фактично оживлює психомалюнок у діалогічній взаємодії психолога з респондентом. Логічне мислення, яке нейтральне до партиципації, користується нею завдяки впорядкованості психомалюнків, що респондент здійснює самостійно (визначає послідовність їх розгляду). Вказане засвідчує наявність у людини «сліпої навички руки» [10]. Мотиваційне тло психоаналітично-діалогічної роботи психолога з тим самим респондентом упродовж шести – семи годин утримується не завдяки логічному мисленню, а переважно завдяки механізму партиципації, що латентно задає людині мотивацію, синтезовану із пралогічним мисленням.

У психомалюнках виявляються урівнювання та смислова нероздільність єднання земного та небесного, часткового та цілісного, живого та неживого тощо. Такого типу мотиваційні чинники мають архаїчні корені, які дають заряд енергії, який об'єднує людей у великій аудиторії спільним інтересом самопізнання. Метод АСПП дає змогу об'єднати архаїчно-первісні мотиви людей до самопізнання з використанням тематичних малюнків, що засвідчує довготривалість психоаналітичного процесу впродовж цілого робочого дня.

Досвід проведення АСПП (у великих аудиторіях) доводить, що у психіці кожної людини дотепер зберігаються колективні уявлення. Тому колективність пізнання не знижує його рівень ефективності, результативності, навпаки, стимулює індивідуалізований самоаналіз кожним присутнім у великій залі, що вказує на універсальність психіки людини. Відступи від реальності у психомалюнках, які об'єктивуються в тематичних зображеннях як первісних, так і сучасних людей, є інформативно потентними. Проте розкриття сутності особистісної проблеми людини можливе лише в довготривалому процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом. Останнє ще раз підкреслює той факт, що для пізнання психіки конкретної особи необхідно забезпечувати повздовжній її аналіз із використанням візуалізовано-тематичних презентантів. Розкритий у цій роботі психоаналітичний підхід до вказаної проблеми дає змогу об'єктивувати внутрішньо задану активність психіки, що і є основою самопізнання учасників груп АСПП. Тому психокорекцію ми здійснюємо лише у групах АСПП, це слугує передумовою особистісного самопізнання та професійного зростання майбутніх фахівців-психологів.

⁴ Учасники АСПП незмінно присутні за власною ініціативою та незмінно ефективно беруть участь у діалозі, який є основою дієвості АСПП.

Висновки

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що:

– у разі цілісного підходу до розуміння психіки «свідоме / несвідоме» постає питання адекватності її пізнання. Відомі методи переважно зорієнтовані на свідоме, тому нівелюють значущість несвідомого;

– метод АСПП, який використано в дослідженні, передбачає орієнтованість на цілісність науково-дослідної роботи, з урахуванням обох сфер («свідоме / несвідоме»). З огляду на сказане, передбачається спонтанність поведінки як необхідна передумова пізнання несвідомого, що справді є одним із вагомих здобутків методу АСПП;

– образно-символічна мова психіки може бути пізнана, за умов використання тематичних психомалюнків, що потребує розуміння, усвідомлення значень і загального аналізу, що є основою дешифрування їхнього змісту у процесі ведення діалогу в системі «П ↔ Р» (Психолог ↔ Респондент);

– у діалогічній єдності психолога з респондентом розкриваються глибинні змісти пралогічних сутностей, які візуалізовано ілюструють алогічності, за якими криється істина власної сутності психіки, пізнання якої розширює сферу самоусвідомлення суб'єкта, що сприяє уникненню алогічностей поведінки.

Література:

1. Галузевий стандарт вищої освіти (розроблений під керівництвом Т. Яценко). Напрямок підготовки: 0101 Педагогічна освіта. Спеціальність: 6.010100 Практична психологія. Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр. Київ, 2005. 325 с.
2. Сіденко Ю. Глибинне пізнання перинатальної символіки шляхом візуалізованої репрезентації майбутнього психолога : дис. ... канд. психол. наук. Івано-Франківськ, 2017. 508 с.
3. Сірик І. Едіпова залежність та її вплив на формування психіки суб'єкта : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2013. 224 с.
4. Яценко Т. Психологічні основи активної підготовки майбутнього педагога у спілкуванні з учнями : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07. Київ, 1989. 432 с.
5. Яценко Т. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро, 2019. 283 с.
6. Яценко Т. Методологія глибинного пізнання: пралогічне і логічне мислення. Дніпро : Інновація, 2021. 323 с.
7. Теоретико-практичні проблеми глибинного пізнання психіки суб'єкта в її пралогічно-візуалізованих виявах / Т. Яценко та ін. Технології розвитку інтелекту. 2022. Vol. 6. № 2 (32). URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/download/607/182.
8. Особливості пізнання пралогічного мислення у процесі психоаналізу візуальних презентантів психіки суб'єкта / Т. Яценко та ін. Психологія і суспільство. 2022. № 2. С. 113–134. URL: <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/1180>.
9. Діалог у глибинному пізнанні психіки суб'єкта / Т. Яценко та ін. Технології розвитку інтелекту. 2023. Т. 7. № 2 (34). URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/634/211.
10. Lèvy-Bruhl Lucien Mystic experience and symbols to the primitive people. Paris : Alcan, 1938. URL: https://www.researchgate.net/publication/284309609_Levy_Bruhl's_Theory_of_Primitive_Mentality [in French].
11. Dialogue in In-Depth Cognition of the Subject's Psyche: Functioning of pragmatic referent statements. Psycholinguistics / Т. Yatsenko et al. Психолінгвістика : збірник наукових праць. Переяслав : ФОП Я.М. Домбровська, 2022. Вип. 31 (1). С. 187–232. URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1256/351>.

ДОДАТОК

до статті «Актуалізація прагматичного мислення в учасників глибинного пізнання». Стенограма психоаналітичної роботи з респондентом Я. на прикладі репродукції художнього полотна М. Реріха «Мадонна Лаборіс»

Рис. 1. М. Реріх. «Мадонна Лаборіс»

П.: Де Ви себе зараз відчуваєте, крізь призму малюнка?

Я.: Якщо чесно, то мені важко інтерпретувати себе на цьому малюнку, бо я не прихильник ідеї Раю та Пекла.

П.: Давайте спробуємо метафорично сприймати цю картину, неначе це така гра, як у дитинстві, про Рай та Пекло, спробуйте відчути себе... Чи Ви відчуваєте себе в Раю чи Ви в Пеклі?

Я.: Тоді я можу сказати, що перебуваю і там, і там залежно від мого емоційного стану, згідно із ситуацією. Бо є події та моменти в моєму житті, про які я дуже сильно шкодую, відчуваю тією маленькою фігурою внизу, а є навпаки, коли я відчуваю себе задоволеним, вільним і можу радіти життю.

П.: Тоді цей малюнок допомагає Вам рефлексувати різні стани, які можуть бути у Вашому житті.

Я.: Так, це правильно.

П.: А яких станів більше?

Я.: Коли я був малим, то в мене було інше мислення, я сприймав усе більш-менш позитивно, тому частіше був у Раю, а Пекла не відчував. Під час дорослішання почали зміщуватись у стани, які дарували Пекло, а інші дарували відчуття Раю.

П.: З Ваших слів відчутно, що вам знайомі відчуття Пекла та Раю, але в більш дорослому житті, і Ви, очевидно, дотримуєтесь емоційного нейтралітету?

Я.: Так, це правильно. Намагаюсь бути у продуктивному стані.

П.: Чи бувало так, що Ви самі могли себе робити наближення стану фігурки, що стоїть внизу біля Пекла?

Я.: Я можу сказати, що мене важко посунути в якийсь бік, бо в мене є емоційна стійкість, я завжди маю свій погляд на ті чи інші життєві ситуації і я можу з ними погоджуватись чи ні, проте оберігаю свою думку, залишаючись в усередненому стані. Жити в Раю добре, але постійне перебування там вбиває відчуття насолоди. А щодо Пекла, то всі роблять помилки і шкодувати про них не варто – це ж нормально для людини.

П.: Це пов'язано з ефектом золотієї середини чи, можливо, це така самокритичність?

Я.: Радше це ефект золотієї середини.

П.: А хто із твоєї сім'ї був близьким до такої цінності, як «золота середина»?

Я.: Ніхто.

П.: Тобто їм цього не вистачало?

Я.: Так, це правильно.

П.: Чи впливало це на тебе і як саме?

Я.: Був невеличкий негативний вплив, але то не вплинуло надто серйозно на мене.

П.: Тобто ніхто із твоїх близьких таку золоту середину не здатен витримувати? Це лише твій здобуток.

Я.: Так, я цілком згоден з Вашим висловом.

П.: Ну, я думаю, що це один із таких мудрих здобутків, можливо, хтось із твоїх дідусів чи бабусь дарував такий нейтральний стан чи це все-таки твій особистий здобуток?

Я.: Я б сказав, що це мій особистий здобуток.

П.: Якщо взяти батьків, то вони обидва ближче до верхньої фігури чи до нижньої?

Я.: Я хочу пропустити це запитання.

П.: Так, звісно, це твоє право. Єдине, якщо ти пропускаєш таке запитання, то це може означати, що вони інші, ніж ти.

Я.: Так, згоден, є несхожості, дуже сильні.

П.: А ще це означає, що ця позиція, про яку ти говорив, далась тобі не дуже легко.

Я.: Не можу сказати, що це складний шлях, але назвати його легким не можу.

П.: Чи завжди ти у виграші в житті від такої своєї позиції?

Я.: Ураховуючи досвід життєвих ситуацій, можу сказати, що це зазвичай або нейтрально або у плюс працювало.

П.: Тобто як арбітр?

Я.: Так, він не отримує із ситуації нічого особисто, але і не бере участь.

П.: Тобто ти навчився відсторонюватись від ситуації?

Я.: Залежить від ситуації, але так, коли ситуація викликає негативні почуття.

П.: Чи вчився ти цьому вже в сім'ї чи коли вже вийшов із сім'ї, чи вдавалось тобі це в ранньому віці чи тоді було багато емотивних витрат, коли ти не міг відсторонюватись?

Я.: Навчився ще коли був у родині, але, справді, траплялись ситуації, коли неможливо було відсторонюватись, і це викликало витрати ресурсу, бо самі ситуації були для мене неприємними та потребували відновлення та відпочинку.

П.: А ти займав позицію тієї самої особи в сім'ї чи в тебе завжди коливання були?

Я.: Дотримувався своєї позиції. Міг іноді погоджуватись, а іноді ні, проте не виступав проти когось окремого.

П.: Така позиція мудра, але, вочевидь, вона з роками вже з'явилась, може, у підлітковому віці? Бо коли ти був меншим, то емотивні компоненти відгравали більшу роль.

Я.: На жаль, я не так добре пам'ятаю своє дитинство.

П.: Тобто психіка так оберігає від чогось такого, що треба забути, і це й робить, так?

Я.: Я просто не прихильник того, щоб жити минулим, а довго тримати в голові якісь події з минулого було б зайвою вагою.

П.: Чи завжди така позиція допомагає тобі чи ти бачив, що деякі люди спекулюють на цьому?

Я.: Я бачив людей, які живуть минулим, бачив людей, які намагаються жити майбутнім, і це призводило до конфлікту поглядів, проте ці дискусії завершувались на позитивній ноті. Кожен висловлював свою позицію й обидва приймали один одного в різниці їхніх поглядів.

П.: Чи не проговорюєш ти саме те, чого не вистачало тобі в дитинстві, щоб таким був приклад батьків?

Я.: Пропускаєм.

П.: Оскільки ти вже не перший раз пропускаєш, то значить, є щось в історії твого життя таке, що ти хотів забути раз і назавжди.

Я.: Таке теж є, без цього ніяк.

П.: Хто з батьків твою позицію поціновує, тобто розуміє, що це така мудрість?

Я.: На це питання я не можу дати відповідь, бо навіть не знаю, яка може бути відповідь.

П.: Зрозуміло, більше тоді не будемо торкатись цієї теми. Повертаючись до самого малюнка, оскільки твоя позиція посередині, чи будеш ти прагнути пробитись у Рай?

Я.: Як уже казав, постійне перебування у стані Раю, особисто для мене, не є тим, що мені потрібно в житті. Усе ж таки час від часу треба мати і баланс. Треба, щоб було і добре і було й погане поміж цим. Я не буду прагнути до чогось одного.

П.: Тобто ти поціновувач динаміки процесу та любиш управляти динамікою процесу, але насолоджуватись статикою, стабільністю?

Я.: Так.

П.: Думаю, що це ознака молодості та ще сил таких. У тебе таке приємно-ділове орієнтування на життя та самореалізацію.

Я.: Дякую і Вам.